

УДК 356.35:355.401:355.486(477.64)



## ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

**М. С. ЖУКОВ,**  
студент Запорізького національного університету,  
Україна, м. Запоріжжя  
[nikita\\_zhukov@ukr.net](mailto:nikita_zhukov@ukr.net)

**Науковий керівник:**  
**Т. О. Коломоєць,**  
д-р юрид. наук, проф., заслужений юрист України,  
Запорізький національний університет,  
Україна, м. Запоріжжя,  
[t\\_deputy@ukr.net](mailto:t_deputy@ukr.net)

Розглянуто питання проведення розвідувальної діяльності як складової забезпечення життєво захищених інтересів людини, громадянина, суспільства і держави. Проаналізовано схожі риси воєнно-політичної ситуації в часи Запорізької Січі та тієї, в якій наразі опинились окремі області Сходу України, з метою подолання несприятливих факторів та ефективного забезпечення національної безпеки України. Запропоновано заходи з удосконалення розвідувальної діяльності України шляхом переймання розробок та позитивного досвіду функціонування воєнно-політичної організації Запорізька Січ в умовах гібридної війни.

**Ключові слова:** національна безпека; забезпечення національної безпеки; розвідувальна діяльність; розвідувальні органи; гібридна війна; воєнно-політична організація Запорізька Січ.

Питання забезпечення національної безпеки завжди мало пріоритетне значення для будь-якої країни. Так, Т. Гоббс зазначав, що без забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави неможливе існування держави як такої, оскільки лише підтримання на належному рівні національної безпеки надає їй можливість розвиватися [1].

Одним із засобів забезпечення національної безпеки країни є ефективна діяльність її розвідувальних органів [2]. Особливої актуальності дана проблема

набула в останні роки, коли Українська держава зіткнулась з так званою гібридною війною у східних областях країни.

До основних завдань розвідувальних органів України належить: здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України; вжиття заходів з протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України [3]. При цьому розвідувальній діяльності притаманна динамічність, що зумовлює необхідність її постійного вдосконалення з урахуванням, у тому числі, історичного досвіду військової організації Українського Козацтва – Запорозької Січі.

Теоретичну базу даного дослідження складають наукові публікації багатьох українських учених, зокрема В. Д. Гончаренка, В. П. Горбуліна, О. Г. Данільяна, А. Б. Качинського, В. А. Ліпкана, Ю. Є. Максименка, В. Я. Настюка, М. І. Панова, І. М. Петріва, Г. О. Пономаренка, З. Д. Чуйко та ін.

Метою статті є аналіз розвідувальної діяльності в часи Запорозької Січі та можливості його застосування в сучасних умовах, що зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити поняття, основні ознаки та значення національної безпеки для існування міцної, незалежної, демократичної держави;
- проаналізувати існуючу нормативно-правову базу з питання забезпечення національної безпеки шляхом проведення розвідувальної діяльності;
- розглянути розвідувальну діяльність Запорозької Січі як засіб забезпечення національної безпеки;
- визначити шляхи вдосконалення сучасної системи забезпечення національної безпеки шляхом проведення розвідувальної діяльності.

Аналізуючи історичний матеріал та сучасні умови ведення розвідувальної діяльності, було зроблено висновок, що найбільш вдалим для вдосконалення розвідувальної діяльності та системи забезпечення національної безпеки є історичний досвід військово-політичної організації Запорозька Січ. Це зумовлено перш за все тим, що збройні напади на козаків не мали ознак

повномасштабних бойових дій, а здебільшого поєднували в собі класичні прийоми ведення війни та використання нерегулярних збройних сил, що дозволяє віднести їх до ознак так званої гібридної війни.

Слід зазначити, що попри складність ведення війни в таких умовах, козаки вміло пристосувалися та винайшли власну унікальну модель відбиття нападів ворожих сил, спираючись при цьому саме на розвідувальні органи.

Її унікальність полягає в простій, проте чітко побудованій системі органів, із розмежуванням повноважень між ними, а також у застосуванні того чи іншого органу залежно від умов та обставин, в яких необхідно здобути розвідувальну інформацію. Саме взаємозв'язок цих двох елементів і визначив ефективність розвідувальної діяльності Запорозької Січі та, як наслідок, забезпечив воєнну й політичну безпеку тогочасної військово-політичної організації.

Система розвідувальних органів Запорозької Січі характеризувалась чітким розмежуванням компетенції між суб'єктами й мала такий вигляд:

– розвідувальний загін (РЗ). Призначався для здобування розвідувальних відомостей на напрямках дій головних сил під час походу. РЗ створювався чисельністю до 100 осіб і діяв на відстані 6–15 км попереду основних сил;

– розвідувальний роз'їзд (РР). Призначався для ведення розвідки на кордонах запорозьких земель та під час походу. У поході роз'їзди висилались від головних сил або діяли від розвідувального загону на відстані до 6 км. Склад роз'їзду – від 5 до 10 осіб;

– роз'їзні козаки (РК). Призначались для безпосереднього огляду місцевості та окремих об'єктів. Висилались від розвідувального роз'їзду й діяли на відстані до 1 км. Склад – від 1 до 3 осіб;

– бекети (спостережні пости). Розташовувались уздовж південного кордону Запорожжя та призначались для ведення спостережень, своєчасного виявлення військ противника й оповіщення свого командування та місцевого населення. Склад бекету – 2-3 особи [4];

– спецпідрозділ пластунів. Вони здійснювали розвідувально-диверсійну



діяльність у тилу противника й на маршрутах висування його основних сил [5, 55–71].

Слід зазначити, що плануванням розвідувальної діяльності займалися військовий писар, військовий осавул і військовий товмач, які разом фактично становили спеціальний колегіальний орган з цього напрямку діяльності.

На сьогоднішній день відповідно до Закону «Про розвідувальні органи України» [6] суб'єкти розвідувальної діяльності є цілком автономними. Так існує СЗР – розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган Державної прикордонної служби. При цьому не існує єдиного органу, який би здійснював саме планування розвідувальної діяльності держави, спрямованої на забезпечення національної безпеки. Існують окремі спільні операції, проте як такого органу-координатора розвідувальної діяльності в сучасній Україні не існує.

Тому пропонується перейняти позитивний досвід Запорозької Січі та створити спеціальний уповноважений орган, який буде здійснювати саме планування розвідувальної діяльності з метою координації дій суб'єктів розвідувальної діяльності та більш ефективного забезпечення національної безпеки України. Найбільш прийнятним, на нашу думку, буде входження до цього органу голови Служби зовнішньої розвідки України, голови розвідувального органу Міністерства оборони України та голови розвідувального органу Державної прикордонної служби України. Підпорядковуватися цей орган з планування та координації розвідувальної діяльності має Президентові України.

Особливу увагу при вдосконаленні діяльності розвідувальних органів України слід приділити саме системі відбору та подальшої підготовки кадрового складу.

Підготовка козаків здебільшого проходила в січових школах, які існували при церквах, зокрема при Церкві Святої Покрови, де козаки здобували навички з письма, вчилися грамоти. Однак потрапивши в юному віці на Січ та пройшовши початковий відбір, майбутні козаки-розвідники опановували

спеціальні методики підготовки для здійснення розвідувальної діяльності [7].

Слід зазначити, що як такої обов'язкової муштри в школах не було й тренування козаків-розвідників проходило у формі ігор, зокрема, однією з розповсюджених вправ було пірнання за люлькою [8, с. 80-81]. Запровадження відповідних методик у сучасні системи підготовки працівників розвідувальних органів могло б підвищити їх ефективність і дієвість, оскільки це відповідало б реальним життєвим обставинам.

Ураховуючи дієвість та ефективність діяльності розвідувальних органів Запорозької Січі, було б доцільно перейняти їх систему підготовки майбутніх розвідників і створити спеціальний навчальний заклад на зразок військово-розвідувального ліцею. Наразі в Україні існують ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, проте спеціалізованих воєнно-розвідувальних ліцеїв немає. Їх створення дозволило б значно покращити систему підготовки майбутніх розвідників і підвищити ефективність діяльності розвідувальних органів. Це зумовлено в тому числі й тим, що молоде покоління більш сприйнятливим до навчання, на нього значно простіше чинити психологічний вплив, окрім цього, в його свідомості відсутня так звана трудова деформація.

Окрім цього, аналізуючи питання відбору та підготовки співробітників розвідувальних органів, можна дійти висновку, що це два взаємопов'язані елементи однієї системи, оскільки правильний відбір майбутніх працівників розвідувальних органів полегшує подальшу підготовку співробітників, робить її більш прийнятною, і як наслідок – підвищує ефективність діяльності розвідувальних органів України.

Отже, на сучасному етапі розвитку розвідувальних органів України було б доцільно розробити норми, які регламентували б вимоги, що висуваються до кандидатів на посади в цих органах. Це дозволило б підвищити рівень професійної підготовки та встановити чіткі межі добору працівників розвідувальних органів, а саме підрозділів агентурної розвідки. Так, уявляється необхідним внести зміни до ст. 16 Закону «Про розвідувальні органи України» шляхом доповнення її вимогами, що висуваються до співробітників

розвідувальних органів підрозділів агентурної розвідки, а саме: громадянин України, у віці, не молодше 25 років, який вільно володіє іноземною мовою, має повну вищу юридичну, технічну, економічну, біологічну освіту, або повну вищу освіту з іншої галузі знань, необхідної для виконання розвідувальної діяльності. Відповідний вік і наявність вищої спеціальної освіти було взято з урахуванням міжнародної практики відбору співробітників розвідувальних органів зарубіжних країн.

З огляду на це можна дійти висновку, що одним з елементів забезпечення національної безпеки в сучасних умовах є саме функціонування розвідувальних органів, ефективність діяльності яких залежить від їх постійного вдосконалення. При цьому найбільш вдалою є саме модель розвідувальної діяльності Запорозької Січі. Запропоновані заходи враховують сучасні політичні умови, схожість воєнно-гібридних умов сьогодення та часів Запорозької Січі, що дозволить значно покращити воєнно-політичну ситуацію, що склалась в окремих східних областях України.

#### Список літератури:

1. Національна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna\\_bezpeka\\_ukrayi](http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayi).
2. Про затвердження Стратегії національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 13. – Ст. 50.
3. Про Службу зовнішньої розвідки України : Закон України від 01.12.2005 р. № 3160-IV // Відом. Верхов. Ради. – 2006. – № 8. – Ст. 231.
4. Розвідка Запорозької Січі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gur.mil.gov.ua/content/retro1.html>
5. *Каляндрук Т.* Таємниці бойових мистецтв України / Т. Каляндрук. – Львів : Піраміда, 2007. – 303 с.
6. Про розвідувальні органи України : Закон України від від 22.03.2001 р. № 2331-III // Відом. Верхов. Ради. – 2001. – № 19. – Ст. 94.
7. Виховання козаків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kozak.org.ua/>
8. *Левківський М. В.* Історія педагогіки : навч.-метод. посіб. / М. В. Левківський. – Вид. 4-те – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.

#### Referenses:

1. National security of Ukraine. Retrieved from: [http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna\\_bezpeka\\_ukrayini](http://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini) [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Decree of President of Ukraine of 26.05.2015 No 287/2015. (2015). Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy, 13, art. 50 [in Ukrainian].



3. Pro Sluzhbu zovnishnoi rozvidky Ukrainy: the law of Ukraine of 01.12.2005 No 3160-IV. (2006). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 8, art. 231 [in Ukrainian].
4. Intelligence service of Zaporizhzhya Sich. Retrieved from: <http://gur.mil.gov.ua/content/retro1.html> [in Ukrainian].
5. Kaliandruk, T. (2007). Taiemnytsi boiovykh mystetstv Ukrainy [Secrets of martial arts of Ukraine]. Lviv: Pyramid [in Ukrainian].
6. Pro rozviduvalni orhany Ukrainy: the law of Ukraine of 22.03.2001 No 2331-III. (2001). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 19, art. 94 [in Ukrainian].
7. Kosak's educational system. Retrieved from: <http://kozak.org.ua> [in Ukrainian].
8. Levkivskyi, M.V. (2011). Istoriiia pedahohiky. [History of Education]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

**Жуков М. С. Особенности обеспечения национальной безопасности Украины путем осуществления разведывательной деятельности: исторический опыт Запорожской Сечи.**

*В статье исследуются вопросы обеспечения национальной безопасности Украины, в частности проведения разведывательной деятельности как составляющей обеспечения жизненно защищенных интересов человека, гражданина, общества и государства. Анализируются схожие черты военно-политической ситуации, в которой была Запорожская Сечь, и в которой сейчас оказались сегодня отдельные области Востока Украины, с целью эффективного обеспечения национальной безопасности Украины. Делаются предложения по совершенствованию разведывательной деятельности путем заимствования разработок и положительного опыта функционирования военно-политической организации Запорожская Сечь в условиях гибридной войны.*

**Ключевые слова:** национальная безопасность; обеспечение национальной безопасности; разведывательная деятельность; разведывательные органы; гибридная война; военно-политическая организация; Запорожская Сечь.

**Zhukov M. S. Particularly of national security of Ukraine by intelligence activities: experience by Zaporozhye's Sich.**

*In the article the main issue is ensuring of the national security of Ukraine. The second main issue was intelligence activities, as an integral element in ensuring the vital interests of the personal and state protection. In the article was analyzed the similarities of the military-political situation in which there was the Zaporizhzhya Sich, and in which specific regions of Ukraine were now, in order to overcome negative factors and effective national security of Ukraine. Put forward proposals to improve the intelligence activities of Ukraine, by borrowing developments and good practice operation of military-political organization of Zaporizhzhya Sich in a hybrid war.*

**Keywords:** national security; intelligence activities; intelligence services; hybrid warfare; military-political organization; Zaporizhzhya Sich.

*Надійшла до редколегії 10.10.2016 р.*